

TUSORI SZABOLCS

Hospice a Krisna-tudatban

Összefoglalás ♦ *A tanulmány a lelki kísérés szerepét mutatja be a Krisna-tudatban, vallástudományi kontextusban. Előbb áttekinti az új vallási mozgalmak – köztük a Krisna-mozgalom¹ – megjelenésének legfőbb okait, a továbbiakban pedig bemutatja a tanatológia mint tudomány megszületésének körülményeit, illetve a hospice-nak e vallással összefüggő vetületeit.*

A dolgozat második felében egy Krisna-tudatú hívő haláláról szóló történet kerül tárgyalásra, ez szolgál az egész munka kiindulópontjául. Az írás számba veszi a Krisna-tudat főbb filozófiai és teológiai pontjait, majd a történet főhősnője és lelki tanítómestere közötti szoros kapcsolatot mutatja be, mely a halál pillanatáig tartott.

Bevezetés

2007. január 9-én hajnalban, egy hatvanas éveiben járó hölgy hagyta hátra maga mögött a földi létet. Ebben – mondhatnánk elsőre némi közönnyel – nincs semmi különös, amit érdemes lenne megvizsgálni, hiszen nap, mint nap ezrek és százezrek halnak meg, akiket éppúgy nem ismerünk, mint őt. A történet mégis több szempontból egyedülálló. A hölgy, akit lelki nevén Pávaninak hívtak, Krisna-tudatú hívő volt. Az elvesztésével kapcsolatos gyászmunkát saját közössége végezte el Somogyvámoson. Pávani hite és ebből adódóan eltávozásának különleges körülményei jelentik e tanulmány apropóját. A történetet vallástudományi és tanatológiai szempontból is érdemes áttekintenünk, hisz ezáltal egy újabb, eddig nem vizsgált dimenzióban ismerhetünk meg egy új vallási mozgalmat, illetve egy, a hagyományos hospice ellátástól jelentősen eltérő modell gyakorlatával is megismerkedhetünk. A következőkben az új vallási mozgalmak és a tanatológia kialakulásának történelmi hátterét vesszük szemügyre, majd Pávani gyásztörténetét elemezzük a fenti szempontok alapján.

A vallás mint társadalmi jelenség

A vallás mint társadalmi jelenség vélhetően egy idős magával az emberiséggel. A Föld minden népénél felbukkan egyszerűbb vagy összetettebb formában. Ennek fő oka, hogy a

hitrendszerek – csakúgy, mint a tudomány – igyekeznek teljes körű leírást adni az embert körülvevő látható és láthatatlan világról. Ebből adódóan a legtöbb vallás gondolatrendszerében kiemelt helyet foglalnak el a halállal és a halál utáni léttel kapcsolatos kérdések is.

A 19. században a társadalomtudományok képviselői közt elterjedt volt az a nézet, hogy a vallás a tudomány fejlődésével párhuzamosan el fog tűnni a történelem süllyesztőjében, hiszen a tudomány objektív kijelentéseivel szemben a hitrendszerek képtelenek lesznek felvenni a versenyt a józan ész ítélőszéke előtt.

Napjaink társadalmi folyamatait szemlélve úgy tűnik, hogy a vallás nemhogy kiveszne, de – a legalapvetőbb tendenciákat tekintve – világszerte újra virágzásnak indult. (Hamilton, 1998: 202) Ennek elsődleges oka, hogy a tudomány, bár óriási fejlődésen esett át, mégis számtalan kérdést nem képes egyértelműen megválaszolni. Maslow nyomán tudjuk, hogy az embernek igen összetett igényei és szükségletei vannak. Manapság az anyagi igények kielégítésében megkérdőjelezhetetlenül fontos szerep jut a tudománynak, azonban az ember szellemi és spirituális jellegű vágyait az a legtöbb esetben képtelen kielégíteni. Ekkor kerülnek képbe a vallások, amelyek a tudomány határán túli „valóságba” nyújtanak betekintést. Műszerekkel és gépekkel lehetetlen megállapítani jelenlegi ismereteink alapján, hogy van-e Isten, vagy éppenséggel mi vár ránk a halál után: a teljes pusztulás vagy a továbblétezés. Az emberi psziché természetes igénye, hogy az utóbbi válaszban reménykedjen. A következőkben röviden megvizsgáljuk, hogy a 20. század közepétől miért szaporodtak el gomba módra az úgynevezett új vallási mozgalmak, amelyek közé a vallástudomány a Krisna-tudatot is besorolja.

Az új vallási mozgalmak születése

A világ nyugati felén az ipari forradalmat követő időszakban a kereszténység – amely térségünk máig legmeghatározóbb vallása – jelentősen veszített presztízséből. A kor legnépszerűbb gondolkodói a kereszténység helyett a tudomány oltárán kezdtek el áldozni, és éppúgy hittek annak szentségében, mint az egyház a bibliai tanokban. A felvilágosodás eszmerendszere által támogatott nagy francia forradalom pedig utat nyitott a racionalizmusnak, amely egyértelműen kritikus volt a vallásokkal szemben. Tény, hogy a tudományos fejlődésnek szüksége volt a vallásos keretből való kitörésre, azonban figyelmen kívül hagyta a társadalom vallásos szükségletek iránti igényét, hiszen azt elavultnak tartotta. A nagy történelmi egyházak szervezeti rendszere pedig képtelen volt gyorsan és hatékonyan reagálni a kor új kihívásaira. Ebből adódóan például az Amerikai

Egyesült Államokban a 18. század elejétől az egyházak három nagyobb megújulási hullámát is megkülönböztethetjük: az első az 1730-as évektől indult, a második 1800-1840 között, míg a harmadik 1890 és 1930 zajlott (Török, 2004: 30). Virágzásnak indultak tehát a különböző, elsősorban keresztény teológiai alapokon nyugvó szekták², melyek sokkal jobban kielégítették bizonyos csoportok spirituális szükségleteit, mint a hagyományos egyházak. Ennek legfőbb okait a szekták szerkezeti sajátosságaival magyarázhatjuk. A szektát legtöbbször kis taglétszámú, zárt csoport alkotja, akik helyzetüket exkluzívnak, különlegesnek tekintik a „külvilággal” szemben, ezért gyakran éles kritikát fogalmaznak meg a szektáétól eltérő ideológiákról. A kisebb taglétszám következtében a szekták sokkal inkább képesek odafigyelni tagjaikra, így követőik a spirituális szükségletek kielégítésén túlmenően személyesebb jellegű kapcsolatot alakítanak ki egymással. A tagok ebből adódóan többen törődnek egymással, ami természetesen a halál küszöbén is cizelláltabb kapcsolatot eredményez, mint egy hagyományos egyházban.

Az Amerikai Egyesült Államok nemcsak a 18. és 19. századi vallásszociológiai történések miatt érdekes számunkra, hiszen Amerikában a múlt század közepétől számos úgynevezett *új vallási mozgalom* is megjelent, ezeket a vallástudományi szakirodalom megkülönbözteti a szektától. Az *új vallás* kifejezést eredetileg a második világháború után Japánban végbemenő vallási újításokra alkalmazták, manapság azonban már általánosan jelenti a modern és posztmodern társadalmakban megjelenő, korábban az adott közösség számára ismeretlen hitrendszereket. Eredetük tekintetében gyakran Indiából vagy Amerikából származnak, életstílusuk újszerű, egzotikus jellegű, melyben fontos szerep jut egy karizmatikus vezetőnek. Tagságuk javát gyakran képzett fiatalok alkotják. A szektákkal ellentétben társadalmi ismeretségre és elismertségre törekednek (Kamarás, 1998: 18). Az új vallási mozgalmak a hozzájuk csatlakozóknak azokra a kérdéseire ígérnek válaszokat, amelyekre a tudomány vagy éppen a történelmi egyházak nem tudnak megfelelően reflektálni. A mélyebb istenhít, a bensőséges közösség, az újszerűség mind-mind vonzó alternatívaként jelentkezhetnek az érdeklődőben. Ezeknek a közösségeknek általában fontos tanaik eredetének legitimizálása: filozófiájukat gyakran egy korábbi, ősi tradícióra vezetik vissza. A vallástudomány tehát a Krisna-tudatot az alábbi jellemzői miatt az új vallási mozgalmak körébe sorolja:

- új társadalmi jelenség: az 1960-as években bukkant fel az USA-ban
- indiai eredetű
- a hívők megjelenése jelentősen különbözik az európai kultúrkörben megszokottétól

- a templomokat és közösségeket a guru, egy karizmatikus személy vezeti
- tagságuk döntő többségét fiatalok alkotják
- társadalmi párbeszédre törekednek (ellentétben a szektákkal)
- társadalmi szerepvállalás tapasztalható az oldalukról: drogprevenció, ételosztás
- a tudományos dilemmák megoldását a védikus irodalom alapján vélik feloldhatónak
- erős közösségi szellem figyelhető meg: a kisebb számú tagság jobban figyel a másokra

A fenti – közel sem teljes körű – felsorolás a másokra odafigyelés gondolatával zárult. Mindez az ember belső igényeiből fakad, és egész életünkben jelentős szerepet kell(ene), hogy betöltsön, azonban a törődés a halál küszöbén átlépőnek különösen fontos dolog. A második világháború borzalmai az egész emberiséget megviselték. Nem véletlen, hogy éppen ezt az időszakot követően kezdtek szaporodni a „miért” kérdésre választ nyújtó vallásos mozgalmak.

Ugyanekkor került előtérbe az orvoslásban az emberhez méltó halál ügye is. A viktoriánus korban a halál kérdésköre olyan tabunak számított, mint napjainkban az AIDS vagy éppen a homoszexualitás, így a kórházak személyzete nem tudott igazán a halálhoz és a haldoklóhoz viszonyulni. Ezt a problémát ismerte fel Dr. Cicely Saunders, aki úttörőnek tekinthető munkásságával egy új tudomány, a tanatológia létét alapozta meg, amely a halállal, haldoklással és gyásszal foglalkozik. Bár a szerzetesrendek tevékenységébe mindig beletartozott a gyógyítás, betegápolás és ebből adódóan a haldoklókkal való törődés is, a szekularizáló világban szerepük háttérbe szorult. A 19. századtól a szerzeteseket és papokat a betegápolásból egyre jobban kiszorította a jól képzett orvosok köre, melynek következtében az egyház egy (újabb) fontos társadalmi szerepét veszítette el.

Dr. Saunders, aki ápolónőként kezdte egészségügyi pályáját, számtalan daganatos beteget látott szenvedni. Felismerte, hogy a modern orvostudományból nem hiányozhat a kereszténységben már oly régen megfogalmazott caritas elve. Ilyen megfontolásból hozta létre a St. Christopher's Hospice-t, ahol elsősorban előrehaladott állapotú rákos betegeket kezeltek. Mai szóhasználattal a doktornő holisztikus világgéppel rendelkezett, hiszen az egész embert kezelte, nem csupán a betegséget. A szomatikus fájdalom csillapításán túlmenően igyekezett a haldokló pszichés, szociális és spirituális igényeit is figyelembe venni.

Ha a tanatológia és vallás közös területéről beszélünk, nem mehetünk el szó nélkül kalkuttai Teréz anya tevékenysége mellett sem. Teréz anya a Szeretet Misszionáriusai rend alapítója, aki közismerten sokat tett a szenvedő emberek sorsának jobbításáért. Méltán

érdemelte ki, hogy Dr. Saunders-szel együtt a tanatológia másik kiemelkedő példaképének tekintsük.

A St. Christopher's Hospice-t számos más hasonló intézet megalapítása követte. Ezekben – általánosságban véve – egy orvos vezette csapat látja el a beteggondozást. A teamben az orvoson túl nővérek, segédnővérek, pszichológusok, lelkészek, gyógytornászok, szociális munkások, önkéntesek és adminisztratív feladatokat betöltő személyzet dolgozik. „*A hospice-lelkész a vallásos meggyőződésű beteg spirituális szükségleteit elégíti ki, de nagyban hozzájárulhat ahhoz is, hogy a betegek – romló fizikai állapotuk ellenére is – fenn tudják tartani kapcsolatukat felekezetükkel.*” (Hegedűs, 2000: 35)

Sajnos a gazdasági helyzet világszerte, így hazánkban is nagyban befolyásolja a létrejövő hospice intézetek számát. A Magyarországon működő hospice-ok fokozottan rászorulnak külső anyagi támogatásra. Az évente felajánlható 1%-os jövedelemadó nagy segítséget jelent ezeknek az intézeteknek a finanszírozásban.

Hospice munkát nemcsak bentfekvő intézetekben lehet végezni. Ha a beteg állapota és a körülmények lehetővé teszik, akkor akár annak otthonában vagy egy gyászcsoport segítségével is ellátható a „feladat”. A következőkben egy olyan történetet ismerhetünk meg, amelyben a hospice-t egy vallási közösség, a Krisna-hívők látták el.

Halál a Krisna-tudatban

A halál minden közösség életében szomorú esemény. Még egy olyanéban is, amely teológiájában és filozófiájában kiemelten foglalkozik a halállal, és – némi túlzással – az egész élet csupán a halálra történő felkészülésről szól. A Krisna-hívők úgy gondolják, hogy az emberi élet nagyon ritka és kiváló lehetőség a tökéletesség elérésére, mely Krisnának, az Istenség Legfelsőbb Személyiségének végzett önzetlen, odaadó szolgálatban tetőzik be.

Összetett kozmológiájukat sematikusán leegyszerűsítve két világ létezik. Az egyik a bennünket körülvevő anyagi lét síkja, ahol a *szamszára* (születés és halál végtelen körforgása) zajlik.³ Azoknak a lelkeknek teremtett börtön ez, akik szabad akaratukból elfordultak Krisnától. Ez azért helytelen tett, mert a *dzsiva* (élőlény) sosem cselekedhet Istentől függetlenül, csupán illúzióként tapasztalhatja meg önállóságát egy anyagi testben, amelyhez természetét tekintve semmi köze. Az anyagi világban nem lehet boldog senki, hiszen alapjában véve az a funkciója, hogy szenvedjen benne az élőlény, tartózkodjon bármilyen testben is. Akik már számtalan születésen és halálon estek át, a *bhakták* (Krisna hívei) ritkábban az Úr különleges kegyéből lehetőséget kapnak arra, hogy visszatérhessenek Hozzá. A hazatérés azonban csak a lelki életet élő, Isten iránt odaadó *bhakta* számára lehetséges, aki

teljesen megtisztult tetteinek visszahatásaitól, melyet a *Mahámantra* (Haré Krisna, Haré Krisna, Krisna Krisna, Haré Haré, Haré Ráma, Haré Ráma, Ráma Ráma, Haré Haré) folyamatos recitálásával érhet el. Az ilyen személy mindig Krisnára gondol, minden tettét Neki ajánlja áldozatul (*jagja*). Ezt a folyamatot végezve eljuthat a másik, azaz lelki világba, ahol Isten és a felszabadult lelkek laknak. Itt minden és mindenki az Úr kedvteléseit szolgálja, és a felszabadult *bhakta* ezekben vehet részt eredeti *szvarúpájának* (lelki test) megfelelően. Az Istennek végzett szolgálat azonban a legnagyobb öröm, hiszen elégedetté tenni a Legfelsőbbet határtalan boldogsággal jár.

A magyar *yátrá*⁴ (közösség) 2007. január 9-én elveszítette egy tagját: Pávaní dévi dásít. A hölgy hatvanas éveiben járt, és az egyik legfájdalmasabb daganatos megbetegedésben szenvedett. Eltávozásának története mind teológiai, mind vallástudományi, mind pedig tanatológiai szempontból is érdeklődésre tarthat számot. Ő volt az első olyan magyar származású *vaisnavi*⁵ (Krisna-tudatú hívő), aki *Új Vraja-dhámában* (Krisna-völgyben)⁶ fejezte be életét a közösség legfőbb vezető lelki tanítómestere, Öszentsége Sríla Sivaráma Swami Mahárája útmutatásait követve.

Pávaní halálának teológiai értékét a vaisnava elvek tökéletes követése adja. A Krisna-tudatú hívők számára az egyik legjelentősebb szentírás a *Srímad-Bhágavatam*, amelyben Pariksit király megtudja, hogy életéből csupán hét nap maradt hátra. Ennek hatására feladja anyagi világhoz fűződő királyi kötelességeit, és az erdőbe vonul meghalni. Olyan szerencsés, hogy találkozik Sukadéva Gószvámival, aki az élet végső céljáról kezdi oktatni őt. E tanítás meghozza gyümölcsét, és a király eléri a felszabadulást.

Pávaní Debrecenben élt, ahol bár van Krisna-templom, de ő nem volt *teljes idős* (templomi) *bhakta*. Miután orvosai diagnosztizálták betegségét, azonnal megműtötték, azonban a beavatkozás után közölték, hogy csupán pár hete maradt hátra életéből. Ennek hatására Pávaní úgy döntött, hogy életét nem egy kórházban szeretné befejezni, hanem a – számára – legszentebb helyet választja: Krisna-völgyet, ahol *Srí Srí Rádhá-Syámaszundara*⁷ és lelki tanító mestere, a közösség legfőbb vezetője él, hogy rábízza magát Krisnára és a *bhakták* kegyére. Ezzel felhívta magára az egész magyar *yátrá* figyelmét.

A hölgy utolsó napjait vallástudományi szempontból vizsgálva elsősorban a vallásszociológia és vallápszichológia tárgyába tartozó kérdések áttekintése lehet izgalmas. Pávaní és guruja, valamint a közösség többi tagjának hozzáállása sokat elárulhat arról a kifinomult, egyben hierarchikus kapcsolatrendszerrel, ahogyan ezek az emberek egymáshoz viszonyulnak. Valláslélektani szempontból pedig a mély hit okait lenne érdemes körüljárni, mely a halál előtti pár hétben is olyan erős maradt, hogy Pávaní a várható szenvedés és

hiányos orvosi ellátás ellenére Krisna-völgybe költözött. Úgy vélem, az említett vallástudományi problémák bármelyikének megfelelő kifejtése önmagában túllépne a dolgozat keretein, így ezektől eltekintek.

A hospice tevékenységén belül a lelki gondozás csupán egy részterület. A tanatológia számára ezért bizonyára újszerű információk származhatnak egy olyan eset kapcsán, ahol a helyzet speciális volta miatt teljesen átrendeződnek a hangsúlyok. Szerepcsere történik: a gondozás során nem az orvosnak, hanem a lelki tanítómesternek jut a vezető szerep. Ez azért is alakulhatott így, mert a Krisna-völgyi orvos is gyakorló, teljes idős bhakta. A folytatásban a *Hazatérés* című könyv alapján végigkísérjük naplószerűen Pávaní dévi dászi életének utolsó három hetét, és kommentáljuk a legfontosabb történéseket.

Az utolsó három hét – Megkezdődik a lelki kísérés

Pávaní matadzsi (anyácska)⁸ 2006. december 21-én érkezett Krisna-völgybe. Ezen a napon Sivaráma Swami Mahárája, a közösség legfelsőbb autoritása a reggeli ima alkalmával elmondta követőinek, hogy Pávaní haldoklik. Leckéjében⁹ arról beszélt, hogy minden, amit az ember az életében tett vagy gondolt, a halál pillanatában mérettetik meg. A *vaisnavák* segítségét kérte Pávaní matadzsi támogatására és gondozására.

Személyes beszélgetések Pávaní és a guruja között (december 22-től december 29-ig)

Ezen a héten több hosszabb és elmélyültebb beszélgetésre került sor Öszentsége Sivaráma Swámi Mahárája és Pávaní matadzsi között. Egy nagy tudású lelki tanítómesterrel folytatott eszmecsere „hatalmas kegynek”¹⁰ számít egy *bhaktának* – ennek fényében a közösség vezetőjével való társulás¹¹ különösen felértékelődik. Másrészt viszont látható, hogy a legfőbb autoritás számára is fontos volt a Pávanival való törődés, mivel Sivaráma Mahárája pozíciója, szoros napirendje és számos teendője miatt csak kivételes alkalmakkor tud a kongregáció tagjaival elmélyülten beszélgetni. Nyilvánvaló, hogy egy nagyobb egyházi tagságnál már ehhez hasonló esetek szinte biztos, hogy nem fordulhatnak elő. Ahogy korábban már szó esett róla, éppen az ilyen jellegű értékek vonzóak sokak számára a kisegyházakban. A történet szempontjából tehát egyáltalán nem elhanyagolható tény, hogy a Sivaráma Mahárája a szokásoshoz képest milyen sok időt szentelt Pávaninak. Valószínűleg ez a kiemelt figyelem nagy lelki erőt adhatott a gondozottnak. Az első napon a Haré Krisna Mahámantra lelki potenciáljáról oktatta tanítványát.

Másnap egy hosszabb beszélgetés hangzott el a guru és Pávaní között. Krisna lelki világbeli kedvteléseiről esett szó. Érdekes, hogy a közölt párbeszéd alapján úgy tűnik, Pávaní

matadzsí vallási szempontból árnyaltabb jellegű kérdéseket tett fel: baj-e, hogy nem tud a lelki világ etikettjének megfelelően főzni, varrni, virágot fűzni... stb. Ebből is látszik, hogy az alapvető Krisna-tudatos filozófiát és teológiát mélyebben elsajátította. Lelki tanítómestere folyamatosan megnyugtatta, és elmondta Pávanínak, hogy egy másik anyagi univerzumba fog kerülni, ahol most Krisna éppen megjelent.

December 24-én Sivaráma Swámi tovább részletezte Krisna lelki világbeli kedvteléseit.¹² Bár a könyvből konkrétan nem derül ki, vélhetően Pávanínak ezen a napon nagyobb fájdalmai lehettek, mint korábban, mert semmit sem kérdezett gurujától.

Karácsonykor elhangzott beszélgetésük során szintén csak kétszer szólal meg Pávaní. Az egyik válaszból kiderül, hogy mennyire fontos számára a társaság, illetve a társulás:

„Mahárája: Jönnek hozzád a bhakták?

Pávaní: Igen, az elfoglaltságuk mellett is jönnek, és ez sok erőt ad.” (Hazatérés, 2007: 33)

December 26-án az élénkebb párbeszéd alapján jobban lehetett Pávaní. Sok mindenről kérdezett mesterétől. A *bhakták* számára fontos, hogy mi az eredeti lelki helyzetük, hogy hogyan tudnák a legnagyobb örömet okozni Krisnának. Pávaní úgy gondolja, a kertészkedés áll hozzá legközelebb.

December 27-én találkozott utoljára guru és tanítványa, mivel Sivaráma Mahárája elutazott külföldre. A lelki tanítómester buzdította Pávanít, hogy látogassa meg a *múrtíkat*, valamint ismét Krisna lelki világbeli kedvteléseiről beszélt. Mindketten sejtették, hogy ez az utolsó személyes találkozásuk, a külföldi út után már nem láthatják egymást. Ezt a következő rövid részlet is jól tükrözi:

„Pávaní: Nagyon fogsz hiányozni, Guru Mahárája.

Mahárája: Majd beszélgetünk. Kb. két hét múlva jövök vissza. Meglátjuk, hogy itt lesz-e, de mindenképpen kapcsolatban leszünk...” (Hazatérés, 2007: 40)

Az egész párbeszédet olvasva olyan érzése támad az embernek, mintha mindketten nagyon nyugodtak lettek volna. Azt gondolom, hogy a Krisna-tudat ebben az esetben egyértelműen lelki támaszt nyújtott egy olyan személynek, aki tisztában volt vele, hogy bármelyik nap meghalhat. Mentálhigiénés és tanatológiai szempontok alapján ebben a történetben a vallás kétségtelenül sokat segített a haldoklónak. A guru jelenléte, odafigyelése, útmutatásai mind-mind nagyban hozzájárultak az utolsó napok életminőségének jelentős javításához.

Telefonbeszélgetések (2006. december 29 – 2007. január 8.)

Sivaráma Mahárája külföldre utazott, azonban szinte minden nap felhívta Pávanít. Többször arra buzdította, hogy amíg csak tud, „menjen át”¹³ a *múrtíkhöz*. Különös, hogy Pávaní magától sosem panaszkodott, kivéve amikor a guruja állapota felől kérdezte. Idézet a január 1-ei beszélgetésükből:

„Mahárája: ... Érzel valami változást?

Pávaní: Csak annyit, hogy egyre gyengébb vagyok

Mahárája: Jó, hogy ott vagy. Múltkor is mondtam, ez Rádhe-Syáma kegyének a jele...”(Hazatérés, 2007: 48)

Többször megfigyelhető a beszélgetésekben, hogy a guru igyekszik elterelni Pávaní figyelmét a betegsége negatív oldaláról, és mindig a jó dolgokat hangsúlyozza. Nem megy bele emberi játszmákba, olyan jellegű interakciókba, ahol megkérdezné: „hogyan vagy”, és aztán sajnálkozását fejezné ki. Az ilyen jellegű érzelemnyilvánítás – meglátásom szerint – teljesen hiányzik a párbeszédéből. Ezzel szándékosan kívánta növelni a lelki tartást tanítványában. Január 5-ei beszélgetésük alkalmával már Pávaninak erős fájdalmai voltak. Ekkor is arra emlékeztette, hogy mindez a test miatt van, de a fájdalommal sok, előző életben elkövetett bűntől tisztul meg az ember (Hazatérés, 55). Másnap pedig a következő lelkesítő szavakkal illette:

„Mondtam Sanátánának (Pávaní fia, szintén bhakta), hogy te egy yogini¹⁴ vagy. Rácáfolsz mindazon törvényekre, melyek alapján az emberek e testben élnek, majd elhagyják ezt a világot, mert Rádhe-Syáma felhatalmaz, és lehetőséget ad arra, hogy visszatérj Hozzájuk.” (Hazatérés, 2007: 59)

A halálról is finom, virágnyelven beszélnek. A január 7-ei délelőtti telefonbeszélgetés során az alábbiak hangzottak el:

„Mahárája: ... Mit gondolsz, Rádhe-Syáma már azt akarja, hogy menj?

Pávaní: Igen.

Mahárája: Jó. Ha úgy érzed, hogy mehetsz, ne várj semmire. Csak tedd, amit Ők akarnak. Mi a szolgálóik vagyunk...” (Hazatérés, 2007: 61)

Utolsó „beszélgetésük” 2007. január 8-án hangzott el. Ekkor Pávaní már nem válaszolt. A guru megnyugtatta tanítványát, hogy transzcendentális szempontból minden rendben. Ismét felhívta figyelmét, ha tud, ne ragaszkodjon tovább a testhez, és menjen, ha szólítja Isten. Ez másnap hajnalban megtörtént. Pávaní matadzsi befejezte földi életét, és – legalább is hite szerint – csatlakozott Krisna kedvteléseire egy másik világban.

Befejezés

A történet végén érdemes pár gondolatot felidézni Sundarí deví dásí megemlékezéséből, aki Krisna-völgy orvosa. Szavai kiválóan összefoglalják a hospice jelentőségét a Krisna-tudatban:

„Nagyon nagy tanítás volt nekem, ahogyan Pávaní matadzsi elhagyta a testét. Annak, hogy orvosi egyetemre mentem, az volt az egyik célja, hogy a bhaktákat támogatni és segíteni tudjam ilyen helyzetekben, hogy lelkileg minden lehetőségük meglegyen. Nekik kell mindent megtenni, hogy felkészüljenek arra, hogy elhagyják ezt a testet, és visszamenjenek Krisnához, de külső segítségre is szükség van.” (Hazatérés, 2007: 93)

A hívő orvos – aki Dr. Saunders-hez hasonló okok miatt választotta pályáját – mind szakmai, mind vallásos oldalról képes kellően megítélni, hogy a Pávaní matadzsi története kapcsán ismertetett lelki kísérés mennyire fontos akár a vallásos, akár a világi közösségek számára. Legyen szó hívőről vagy ateistáról, mindenkinek kijár(na) az emberhez méltó halál.

Napjaink posztmodern társadalmaiban, amikor a tudományban való kizárólagos hit szertefoszlóban van, új módszerek kellenek a társadalom- és humántudományok fejlődéséhez. A tanatológia, mely alig fél évszázados múltra tekinthet vissza, már ebben a közegben fejlődik. Bár gyakorlati oldala, a hospice rövid idő alatt jól kialakult hagyományokat hozott létre a betegápolásban, bizonyára sok haszonnal járna számára az olyan vallási közösségekkel való kapcsolatrendszer kiépítése, ahol a lelki kísérés jelen van. A vallástudomány e kapcsolat létrejöttében segíthet – összekötve vallást és tudományt –, hogy egy emberibb világban élhessünk és halhassunk meg.

- ¹ Hangsúlyoznunk kell, hogy az ISKCON (Krisna-tudat Nemzetközi Szervezete) nem fogadja el az „új vallási mozgalom” jelzõt, melynek használata valóban vitatható, hiszen Visnu (Krisna) kultuszának kezdetei õsi alapokra nyúlnak vissza. A szervezet alapítója A. C. Bhaktivedanta Swami Prabhupada, aki a tradicionális indiai gaudíja vaisnavizmus egyik ágának nyugati tolmácsolója, nem új vallást hozott létre. Az ISKCON-t azonban 1966-ban alapították az Egyesült Államokban, ebbõl adódóan a vallástudomány az új vallási mozgalmak közé sorolja.
- ² Fontos megjegyeznünk, hogy a szekta szó eredetileg nem pejoratív értelmû kifejezés. A latin „secta” iskolát, tanítást, pártot jelent, azonban a magyarban – helytelenül – legtöbbször a „secare” igére (elszakítani, levágni) vezetik vissza. Másik lényeges dolog, hogy vallástudományi értelemben szektáról csak a monoteista vallások (kereszténység, judaizmus és iszlám) tekintetében helytálló beszélni, a keleti vallások esetében a hiányzó dogmatika miatt inkább *vallási irányzatok* vannak. (MÁTÉ-TÓTH ANDRÁS: Szekták – vallásszociológiai megközelítésben. In: GOMBOS JÓZSEF – KISS MÁRIA RITA (szerk.): *A kisebbségekbõl álló társadalom konfliktusai*. Szeged, 1997. 79-89. c. tanulmánya alapján)
- ³ Talán a nyugati ember számára meglepõ lehet, hogy Indiában – a Krisna-tudat innen ered – a hinduizmus követõi nem „létszomjjal”, hanem „létsizomnyal” rendelkeznek: számukra a végcél kiszabadulni az egyébként örökké ismétlõdõ születés és halál körforgásából, és megnyugvást találni a legmagasabb szintû létben.
- ⁴ Több vaisnava közösség is található hazánkban. Itt a Magyarországi Krisna-tudatú Hívók Közösségére gondolok (MKTHK).
- ⁵ A szanszkrit különbséget tesz hím- és nõnem között. Hímnemû alak a vaisnava, nõnemû a vaisnaví.
- ⁶ Krisna-völgy az MKTHK legfontosabb vallási központja, ahová évente több mint 30 ezren látogatnak.
- ⁷ Krisna és örök társa, Rádháráni múrtíjai. A vaisnavizmusban a múrtí Isten anyagi világban érzékelhetõ, Vele minden szempontból azonos minõségû formáját jelenti. Sértésnek számít, ha valaki szobornak tekinti a múrtít.
- ⁸ A matadzsi megszólítás a nõk felé irányuló tisztelet jele. A vaisnavák minden nõt (kivéve a feleségüket) az anyjukként és a nõtestvérüként tisztelnek.
- ⁹ Leckének hívják a tanítást, amikor valamelyik szentírásból idéznek egy-egy passzust, és azt magyarázatokkal látják el.
- ¹⁰ A „hatalmas kegy” gyakori szófordulat a *bhakták* között.
- ¹¹ Azt is társulásnak nevezik, ha két személy meghitten beszélget.
- ¹² Ne zavarjon meg bennünket, hogy egy sorral feljebb anyagi világról volt szó, itt pedig a lelkirõl. Krisna ugyanis számtalan alakban képes magát kiterjeszteni, így egyszerre több helyen jelen lehet.
- ¹³ Pávanít hordágyon vitték át.
- ¹⁴ Jógi (szanszkrit): a jóga gyakorlója. Jogini ennek a szónak a nõi alakja. Az idézett szövegekörnyezetben patetikus hangulatot tükröz.

IRODALOM

- HAMILTON, MALCOM B. (1998): *Vallás, ember, társadalom*. Budapest, Aduprint
- HEGEDŰS KATALIN (2000): *Az emberhez méltó halál*. Budapest, Osiris Kiadó
- HEGEDŰS KATALIN (2006): *A hospice ellátás elmélete*. Budapest, Egészségügyi Szakképző és Továbbképző Intézet
- HEMÁNGI DÉVI DÁSZI (szerk.) (2007): *Hazatérés. Pávaní déví dásí utolsó napjai*. Lál Kiadó
- KAMARÁS ISTVÁN (1998): *Krisnások Magyarországon*. Budapest, Iskolakultúra
- KAMARÁS ISTVÁN (2003): *Kis magyar religiográfia*. Pannónia Könyvek. Pécs, Pro Pannónia
- KAST, VERENA (1995): *A gyász. Egy lelki folyamat stádiumai és esélyei*. Budapest, T-Twins Kiadó
- KLOSTERMAIER, KLAUS K. (2001): *Bevezetés a hinduizmusba*. Budapest, Akkord Kiadó
- LUGOSI ÁGNES – LUGOSI GYÖZŐ (szerk.) (1998): *Szekták. Új vallási jelenségek*. Budapest, Pannonica Holding Rt.
- PÓCS ÉVA (szerk.) (2001): *Lélek, halál, túlvilág*. Budapest, Balassi Kiadó
- TÖRÖK PÉTER (2004): *Magyarországi vallási kalauz*. Budapest, Akadémiai Kiadó

Tusori Szabolcs
vallástudomány szakos hallgató
Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar,
Vallástudományi Tanszék
6722 Szeged, Egyetem u. 2.
e-mail: tusori@freemail.hu